

**СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ГОЛОДУ 1946-1947 РР.:
ДОЛЯ ДІТЕЙ УКРАЇНСЬКОГО ПРИДУНАВ'Я**

Альона Акчебаш

викладач, аспірантка

Ізмаїльський державний гуманітарний університет

Науковий керівник – проф. Циганенко Л.Ф.

Повоєнний голод 1946–1947 років злочинно замовчувався комуністичною владою СРСР протягом декількох десятиліть. В наукових публікаціях, в підручниках та навчальних посібниках слово голод взагалі не згадувалось. Прагнути не затьмарити «успіхи соціалістичного, а між тим і комуністичного будівництва» радянські керманічі наклали табу на цю тему, прирівнюючи питання до державної таємниці. Про страшне, голодне лихо не дозволялося не те що писати, а й говорити чи згадувати в офіційних документах, у засобах масової інформації.

Початок розробки названої теми датується кінцем 80-х років ХХ ст., зокрема серед перших з'явилися публікації Веселової О.М. [1,2,3], Воронов І.О., Пилявець Ю.Г. [4] Кульчицького С.В. [8], Маковійчука І.М. [9], Панченко П.П. [3].

Величезна дослідницька робота була організована в середині 90-х років щодо вивчення архівів, їх введення до наукового обігу, листування зі свідками тих подій, записування спогадів. Плідна робота була продовжена істориками та краєзнавцями в областях. Вдалось зібрати значний обсяг документів у селах, містах та містечках України.

З метою забезпечення належного вшанування пам'яті жертв Голодоморів Ізмаїльського району Одеської області, в 2009 році була видана Книга пам'яті «Голодомори 1932-1933 та 1946-1947 років» [5]. До неї увійшли спогади свідків Голодоморів, були встановлені прізвища померлих від голоду в період 1932-1933 та 1946-1947 років.

Опрацювання регіональних та місцевих матеріалів і документів про голод 1946-1947 років на території Українського Придунав'я продовжується і на сучасному етапі істориками В. Гордієнко, Г. Гордієнко [6], Церковна В.Г. [13], Циганенко Л.Ф. [14] та частково І. Кашу [7].

Наукові завдання статті зумовлюються тим, що вітчизняними та зарубіжними істориками цей регіон, в контексті дослідження Третього голоду в Україні, майже не виділявся. Осторонь конкретно-історичних досліджень залишаються соціальні аспекти голоду 1946-1947 рр. на території Українського Придунав'я.

У своїй розвідці ми маємо намір проаналізувати ситуацію, яка склалася в Ізмаїльській області радянської України в 1946-1947 рр. та висвітлити умови життя найбільш незахищеної соціальних групи в цей період – дітей.

Весною 1946 р. Ізмаїльська область разом з іншими областями УРСР переживала труднощі пов'язані із посухою та зруйнованим війною сільським господарством. Незважаючи на цей фактор, в регіоні починається реалізація

широкомасштабних планів хлібозаготівель та податкової політики щодо селянства. Водночас був відновлений процес колективізації краю.

Проведення хлібозаготівельних кампаній 1946-1947 рр. значно посилило кризовий стан сільського господарства. Насильницьке вилучення хліба з села стало вирішальною причиною початку голоду. За таких умов, найбільш уразливими та беззахисними категоріям населення стали діти та люди похилого віку.

Діти були змушені добувати собі їжу самостійно. Вони збирали коріння дерев, насіння диких рослин відловлюючи ховрахів і розкопуючи курганчики мишей у пошуках зерна. Не рідко матері відвозили малюків до міста і залишали на вокзалах, у під'їздах житлових будинків, на ганках лікарень, ясел, дитсадків або дитячих будинків. Старих людей голод забирав одразу.

Становище дітей в Ізмаїльській області характеризують «Довідки про виконання постанови Ради Міністрів УРСР від 4 XII 1946 року за №2018-123 «Про організацію допомоги дітям в районах, які постраждали від засухи» на ім'я секретаря ЦК КП(б)У Д. Коротченка за підписом міністра охорони здоров'я УРСР Кононенка від 30 січня 1947 р. З документів можна дізнатися, що тільки восени 1946 року були зроблені перші спроби хоча б частково надати допомогу українським дітям у південних областях республіки, де вже почався голод. Однак, за інформацією міністра, допомога харчами дітям півдня України загалом та Ізмаїльської області, була надана лише з 15 січня 1947 року, оскільки виникли проблеми з доставкою продовольства.

25 вересня 1947 року голова Ізмаїльського облвиконкому К. Ананко надіслав до Києва на ім'я секретаря ЦК КП(б)У Л. Кагановича й голови Ради Міністрів УРСР М. Хрущова «Доповідну записку» про соціальне становище в області в результаті «жорстокої засухи». В документі К. Ананко зазначав, що упродовж жовтня 1946 й серпня 1947 рр. понад 80 тис. чол. захворіли на дистрофію. Незважаючи на всі вжиті заходи (створення мережі спеціалізованих медичних закладів та госпіталізація 20 тис. хворих, організація їдалень та пунктів безкоштовного харчування), 35940 осіб в області за вказаний період померли «на ґрунті дистрофії», тобто, від голоду. Також згідно «Доповідної записки», з'ясувалося, що люди, які вижили після дистрофії не змогли відновити до кінця своє здоров'я. Серед багатьох проблем, які виникли в регіоні К. Ананко вказує ще на одну. Понад 10 тисяч дітей в області стали сиротами, або напівсиротами. Це – на 126 тис. дітей дошкільного і шкільного віку в Ізмаїльській області на початку 1947 року [11, арк.42]. Близько 5 тисяч цих дітей вдалося влаштувати в дитячі будинки. Однак, 4 тис. дітей, наголошує К. Ананко, «поки що залишаються поза дитячими будинками» та стали безпритульними [10, арк.71].

Траплялись випадки, коли бездітні сім'ї брали до себе сиріт чи дітей із багатодітних сімей, у яких уже не було нічого їсти. Завдяки цьому діти виживали.

Так, в селі Озерне Ізмаїльської області в 1946 році вдова Арику Парасков'я Василівна вирішує відкрити дитячий будинок – ясла.

У листопаді 1944 року, її чоловік Арику Парфентій Прокопович пішов на війну. У той час в їхній сім'ї було 5 дітей. 10 липня 1945 року Парасков'я Василівна отримала похоронку, в якій повідомлялося, що її чоловік загинув 22 квітня 1945р. 17 липня 1945 року жінка народила доньку Ганну. Восени цього ж року померла 17-ти річна донька Олена.

Жінка залишилась із *п'ятьма дітьми на руках*. В період голоду 1946 року вона *втратила ще одну дитину – сина Маріна*.

Прагнення врятувати своїх дітей від голодної смерті стає головною причиною відкриття в покинутому будинку на вулиці Садовій своєрідного дитячого будинку. Під її опікою опиняються близько 10 дітей-сиріт та напівсиріт.

Про цей дитячий будинок згадує Балика Іван Тимофійович, 1942 року народження: «Я вдячний Богу і долі, що мене побачила» баба Параска »і взяла до себе. За короткий час Парасков'ї Василівні вдалось обставити одну кімнату. На лежанці постелила рогожки і щодня кидала свіжу соломку, на якій ми грали. Годувала нас 3 рази на добу кашею з подрібнених зерен пшениці, гороху, кукурудзи, вівса. М'яса не було. Чистила картоплю і варила, але кожуру не викидувала, знову варила і давала нам. Баба Параска стежила, щоб дітей ніхто не ображав, і якщо комусь було погано, вона могла весь день носити його на руках, колискову співати, розповідати казки. До сьогоднішнього дня пам'ятаю, як вона читала нам напам'ять «Бородіно». На початку 1947 року нас було близько 10 дітей. Так, сім'я мого батька була заможною, але мама була сиротою, і тому дідусь і бабуся її не любили, намагалися їх з батьком розлучити. Коли батько пішов на війну, мати просто вигнали з сім'ї, а ми з братом залишилися у них. Але ми були лише в якості сторожових собак. Поки дід з бабусяю були на полі, вони закривали на ключ будинок і ми залишалися на вулиці. Одного разу ми забралися в будинок, коли їх не було, знайшли хліб і наїлися. Коли дідусь з бабусяю повернулися з поля жорстко нас побили і вигнали з дому. Ми лягли спати в хліві, а вночі я прокинувся, тому що став задихатися. Подивився на брата, він став опухати, до ранку помер. Потім мене до себе взяв родич, у якого було п'ятеро дітей. Через деякий час я потрапив в цей дитячий будинок. Батько повернувся тільки в 1949 році, і ми відразу переїхали в інший дім. Тільки завдяки бабі Парасці я живий. Своїх дітей люблю і намагаюся все робити для того, щоб ніхто з них не знав, що таке голод.» [5, с.166]

В селі Багате Ізмаїльської області Гайдаржи Михайлу вдалось приховати частину врожаю. Протягом зими 1946 року він намагався врятувати від голоду колгоспників та їхніх дітей. Весною 1947 року хтось із сусідів доніс на нього. М. Гайдаржи засудили та посадили в тюрму [5, с.179].

Багатьом дітям села Утконосівка Ізмаїльського області вдалось вижити в ті страшні роки завдяки організованій в центрі села їдальні. В ній один раз на день видавали одну порцію каші та шматочок хліба.

Нажаль, таких добродійців як Арику Парасков'я та Гайдаржи Михайло в Ізмаїльській області було дуже мало і доля багатьох безпритульних дітей була трагічною.

Секретар ЦК КП(б)У по транспорту Чумаченко та заступник завідувача відділом кадрів культури та науки ЦК Макарченко надіслали Л. Кагановичу «Доповідну записку» про боротьбу з дитячою безпритульністю. Тільки за три місяці 1947 р. у дитячі приймальні пункти МВС УРСР прибуло велика кількість безпритульних дітей. Працівниками міліції були «вилучили» з вулиць міст, вокзалів, станцій і пристаней 18713 дітей. У січні 1947 р. в приймальні пункти було направлено 4521 дитину; у лютому – 5631; у березні – 8561; а за 15 днів квітня – 4587 безпритульних та бездоглядних дітей. 80 % «вилучених» з вулиці дітей були віком від 3 до 13 років [12, арк.125].

Згідно з правилами, в приймально-розподільчому пункті діти мали перебувати не більше 14 діб. Але станом на 15 квітня 1947 р. тут понад зазначений термін вже перебувало 7589 дітей, хоча вони були розраховані на одночасне перебування лише 4585 чол. [12, арк.126]. На вимогу МВС УРСР до міністерства освіти республіки прийняти й розподілити безпритульних дітей у дитячі будинки, останнє відповідало відмовою через те, що всі дитячі будинки вже перевантажені. Але, навіть коли безпритульні діти потрапляли до дитячих будинків, це не гарантувало виживання, оскільки умови перебування там були нестерпними.

В Ізмаїльській області, згідно з постановою від 4 грудня 1946 р. було вирішено збільшити кількість дитбудинків з 7 (1190 дітей) до 17 (3710 дітей). Станом на 1 лютого 1947 р. в області вже працювало 15 дитбудинків, де перебувало 3310 дітей.

В КУ Ізмаїльський архів є справа про вихованців Лоцинівського дитячого будинку, який в 1947-1951 рр. виконував функції медичного закладу: сюди з усіх дитячих будинків Бессарабії відправляли тяжкохворих дітей, у тому числі дошкільного віку. Ті діти, яким пощастило одужати, були розподілені в інші заклади. Медичні довідки, які знаходяться у справі показують нестерпні умови, в яких знаходились діти. Багато з них не вижили...[5, с. 80]

Під час голоду 1946 – 1947 років в Україні поряд із дорослими страждали й діти, які через специфіку своєї вікової групи, ставали найменш захищеною категорією післявоєнного суспільства. Трагічні події післявоєнних років призвели до активізації такого явища, як дитяча безпритульність. Так, якщо загальна кількість вихованців дитячих будинків у 1946 році становила 75064 дитини, то в 1947 році ця кількість зросла до 125827 чоловік. Окрім того, загострення продовольчої проблеми стало причиною збільшення проявів девіантної поведінки серед неповнолітніх громадян повоєнної України, яких засуджували навіть за незначні злочини. Наразі ми небагато знаємо і про добродійців цього періоду, адже нерідко наслідки такої допомоги ставали фатальними для людей.

Досить тривалий час в глибинах спецховищ були приховані викривальні документи, засекречені архіви та заметені сліди злочинів сталінського режиму. На довгі роки була переписана історія на догоду диктатору та ідеологічного вождя. Однак з пам'яттю народу нічого не вдієш вона зберігатиме правду. Правду про ті страшні роки, про ті страшні події.

Література:

1. Веселова. О. М. (1996). Голод в Україні 1946–1947: [док. і матеріали] К.; Нью-Йорк: Вид-во М. П. Коць. 360 с
2. Веселова О.М. (2002). Нарис історії України ХХ ст. С. 148–152.
3. Веселова О.М., Панченко П.П. (1995). Ще одна трагічна сторінка історії України. Голод 1946–1947 років. *Український історичний журнал*. № 6. С. 112-115.
4. Воронов І.О., Пилявець Ю.Г. (1991). Голод 1946–1947 рр. К.: Т-во «Знання» Час і суспільство; сер. 1, № 1. 48 с.
5. Голодомор 1932-1933, 1946-1947 років. Пам'ять народу. Ізмаїльська районна державна адміністрація. Ізмаїльська рада. 2009. 215с.
6. Гордієнко В., Гордієнко Г. (2018). Діти в Ізмаїльській області під час голоду 1946-1947 рр. *Емінак*. № 2(1). С. 72-80.
7. Кашу І. (2014). *Голод 1946–1947 гг. в Молдавской ССР: причины и последствия*. З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. № 2. С. 211–256.
8. Кульчицький С.В. (1991). Новітня історія. *Український історичний журнал*. № 10. С.13.
9. Маковійчук І.М., Пилявець Ю.Г. (1990). Голод на Україні у 1946–1947 роках. *Український історичний журнал*. № 8. С. 14–32;
10. Центральний державний архів громадських об'єднань України Ф.1. Оп.23. Спр.912. 116 арк.
11. ЦДАГО України. Ф.1, Оп.23, Спр.4931. 393 арк.
12. ЦДАГО України. Ф.1, Оп.23, Спр.4932. 178 арк.
13. Церковна В.Г. (2017). Голод 1946-1947 рр. на Ізмаїльщині крізь призму офіційних документів. *III Дунайські наукові читання: Голод 1946-1947 рр.: історичні, філософсько-психологічні та педагогічні аспекти : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (18-19 травня, 2017 року)*. Ізмаїл : РВВ ІДГУ; «СМИЛ» .С.287-294
14. Циганенко Л. (2017). Матеріально-побутові умови життя студентів повоєнної доби (за матеріалами Білгород-Дністровського учительського інституту 1944-1949 рр.). *III Дунайські наукові читання: Голод 1946-1947 рр.: історичні, філософсько-психологічні та педагогічні аспекти : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (18-19 травня, 2017 року)*. Ізмаїл: РВВ ІДГУ; «СМИЛ» .С. 295-299.